

Makarski kantual i »Missa quotidiana«

Fra Mile Ćirko

Makarski kantual¹ javnosti je predstavio dr. Miho Demovića² koji je donio samo njegov sadržaj: 40 jednoglasnih, kojih je većina, i dvoglasnih misa sa svojim oznakama (neke su bez naslova), mise za mrtve, rezponzorij za mrtve *Subvenite Sancti Dei* sa Requiem, antifonu za *Benedictus Ego sum* i *Tantum ergo*, ali bez znanstvenog pristupa i analize misa i drugog sadržaja kantuala. Dr. Demoviću to i nije bio cilj. On je u svom znanstvenom radu o Kneževićevim kantualima uz ostale kantuale i priručnike donio i makarski kantual, radi uspoređivanja sa Kneževićevim kantualima.

Makarski je kantual iz 18. stoljeća, 31 x 23 cm. pisan na papiru. Ima 285 stranica. Korice dotrajale. Nije cjelovit. Nema naslovne stranice niti se zna tko je prepisivač. Počinje sa trećom stranicom. Očito je, iz

različitih rukopisa, da ga je prepisivalo više pisara različitim vrstom notacije i u većim vremenskim razmacima.³

U ovom prilogu želim upozoriti na dvije osobitosti iz makarskog kantuala: skraćivanje teksta u misnom ordinariju koja je promakla iz vida uvaženom muzikologu Demoviću, te na misu »quotidiana« koju je Demović označio u popisu bez ikakva upozorenja i samo pribrojio među ostale mise u kantualu.

Previd o skraćivanju teksta se uočava kad dr. Demović uspoređuje Kneževićeve kantuale s drugim kantualima i priručnicima koje navodi, među kojima je i makarski kantual. Demović, kad govori o skraćivanju teksta misnog ordinarija u Kneževićevim kantualima, piše: *Tu mogućnost treba odbaciti i za pisara makarskog kantuala, jer mise u makarskom kantualu imaju potpuni tekst a ne skraćeni kao kod Kneževića.*⁴ No, listajući pažljivo makarski kantual uočava se da većina misa ima skraćeni tekst ordinarija, pa tako i misa bez naslova na str. 269 – 278. koju odmah na početku svoje sheme dr. Demović uspoređuje sa prvom misom iz Kneževićeva kantuala str. 1 – 14, među kojima je i misa »quotidiana«. Od 40 misa koje se nalaze u makarskom kantualu njih 27 ima skraćeni tekst ordinarija.⁵

Missa quotidiana

U makarskom kantualu se zapravo nalaze dvije mise koje želimo predstaviti, među kojima je samo mala melodijska razlika, sa različitim naslovima: *Messa »in F. Fut. Feriale«*, (Prilog br. 1) koja ima sve dijelove misnog ordinarija sa skraćenim tekstom str. 257 – 259. i misa pod naslovom »*missa quotidiana 1804*«,⁶ (Prilog br. 2) koja isto sadrži sve dijelove misnog ordinarija sa skraćenim tekstom str. 280 – 283.⁷ Melodija (recitativi i kadence) se kreće u okviru hipolidijskog tetrakorda sa polustepenom između 3. i 4. stupnja osim kod Kyrie i Credo gdje se melodija

proširuje do kvinte od osnovnog tona, odnosno spušta do dominante.

Ovim se makarska misa *quotidiana* prvi put predstavlja javnosti i ovo su prvi primjerci koji su nađeni izvan prostora Bosne i Hercegovine.

»Bosanska misa quotidiana« koja još živi u sjećanju starih bosanskih franjevacu, a koja se samo neznatno razlikuje od makarske mise *quidiana*, u zadnje vrijeme pobudila veliko zanimanje kod muzikologa i glazbenih stručnjaka. Misu donosi i analizira dr. fra Slavko Topić, prof. crkvene glazbe na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, u svojoj doktorskoj disertaciji, *Kirchenlieder der bosnischen Katholiken*.⁸ Dr. Vinko Krajtmajer prikupio je radove i istraživanja etnomuzikološkog odjela Muzičke akademije u Sarajevu pod vodstvom prof. Cvitka Rihtmana kojima je dodao i svoja istraživanja o navedenoj misi i objavio pod naslovom *Missa quotidiana u Bosni i Hercegovini*.⁹ Tu se misa *quotidiana* ocjenjuje kao vrlo zanimljiva, po svojoj formalnoj strukturi, po svojoj silabičkoj melodiji i recitativu te kao takva, jednostavnija i kraća od koralnih misa, prihvaćena je i iz praktičnog razloga se udomaćila u samostanima gdje su svaki dan bile obavezne pjevane mise.

Govor o ovoj temi nije završen, pogotovo sada kada se rasprostranjenost te mise proširuje i na dalmatinsko područje. Osim toga, na području Makarskog primorja, sve do nedavno se mogao čuti skladan pjev pučke mise u raznim varijantama na hrvatskom jeziku koju su muškarci iz prezbitarija predvodili a prihvaćali bi svi vjernici. Nisam naišao na notne primjerke ali prema vlastitom sjećanju te pučke mise imaju podosta zajedničkog, i po svojoj strukturi i po melodijskim pomacima, s misom *quotidiana*, kao i pučke litanije koje se pjevaju po svim župama u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu.¹⁰

Prilog br. 1. *Missa »in F. Fut. Feriale«*, Makarski kantual, str. 257.

Messa quotidiana. 1804.

280.

Prilog br. 2 »Messa quotidiana 1804«, Makarski kantal, str. 280.

Misa quotidiana iz makarskog kantuala koju ovim prilogom samo predstavljamo, može potaknuti daljnja rasvjetljavanja pitanja rasprostranjenosti i porijekla te preoblikovanja kod mogućeg prenošenja na hrvatski jezik. To su sve pitanja na koja još treba odgovoriti. Sad se samo skraćeni tekst mise quotidiana iz makarskog kantuala može uspoređivati sa cjelovitim tekstom iz 'bosanske mise'.

Makarski kantal, uz ostali bogati glazbeni fond tiskani i rukopisni, u samostanskoj biblioteci i arhivu,¹¹ vrijedna su glazbena baština makarskog samostana koju još treba stručnije i sustavnije obraditi.

BIJEŠKE

¹ Za razlikovanje od drugih kantuala koji se nalaze u samostanima franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja – Split (dva kantuala u Sinju i jedan na Visovcu koje je pisao fra Petar Knežević i kantal iz kninskog samostana od Ivana Kneževića), te za razlikovanje od dva kantuala g. Franje Divnića iz franjevačkog samostana u Zadru.

² M. Demović, Pitanje autorstva skladbi Kneževićevih kantuala, Kačić, Split, 1984, 16 str. 201.

³ Arhiv fran. samostana u Makarskoj, u posebnoj kartonskoj kutiji sa oznakom Glazba, bez signature.

⁴ M. Demović, isto, str. 205.

⁵ O skraćenom tekstu ordinarija: Ocvirk I, Još nešto o kantualima o. P. Kneževića,

SvC, XVIII, siječanj – veljača 1924, sv. 1, str. 17 »Doznao sam da su kod koralnih misa u nekim crkvama pjevali potpuni tekst a u drugim crkvama su jedan Kyrie pjevali, druga dva recitali, dva Christe pjevali, jedan recitali i opet od zadnjih triju Kyrie jedan pjevali a dva recitali. Dakle, pjevalo se ono što ministrant (chorus laicorum) odgovara. Kod Gloria i Credo jedan se stavak pjevao drugi recitirao. Sanctus se pjevao u najviše slučajeva samo jedan (od 3), druga dva se ispustila. Benedictus se pjevao sav, a Agnus Dei obično samo jedan. I kod figuralnog pjevanja mnogo su skraćivali liturgijske tekstove. Tako se pjevalo sve do 19. stoljeća.«

Još o skraćivanju liturgijskog teksta usporedi: Gagulić-Gromiljak I, SvC, 1923, 5, str. 142 – 143; Mantuani J, SvC, 1923, 6, str. 181 – 182; Premuda V, SvC, 1923, 6, str. 168.

⁶ »Missa quotidiana predstavlja jedan od veoma zanimljivih oblika duhovne muzike bosanskih franjevaca, koja se prenosi usmenom tradicijom. Smatrajući je posebnom, pojedini školovani fratri su ostavili rijetke zapise ove mise kako bi je sačuvali od zaborava. Izvedena na latinskom jeziku, sa rijetkim pokušajima prijevoda na hrvatski jezik. Misa quotidiana se prakticala samo u onim crkvenim središtima gdje su za njeno izvođenje postojali uvjeti. Danas spoznaja o viševjekovnom trajanju ove mise u Bosni i Hercegovini predstavlja značajan podatak o postojanju autohtonog muzičkog oblika na ovim prostorima.« (Dr. Vinko Krajtmajer, Misa quotidiana u BiH, Muzika, I/4, Sarajevo 1997, str. 61).

⁷ U navedenim skraćenim misama zapisani su oni dijelovi koje je pjevao jedan od dva kora. Zato je jedan Kyrie dva Christe i opet jedan Kyrie i zato kod Gloria započinje sa Laudamus te Credo ima početak: *Patrem omnipotentem factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Sanctus* je samo jedan, bez Benedictus i Agnus Dei samo jedan.

⁸ Slavko Topić, *Kirchenlieder* ..., KBM 147 (Kolner Beitrage zur Musikforschung), Gustav Bosse Verlag Regensburg, 1986. Die Missa quotidiana str. 234 – 239 i transkripcija 38 – 40.

⁹ Dr. Vinko Krajtmajer, Misa quotidiana u Bosni i Hercegovini, u Muzika, I/4, Sarajevo 1997. (Časopis za muzičku kulturu muzikološkog društva FBiH), str. 61 – 77, sa notnim zapisima.

¹⁰ Treba imati na umu, kad se govori o misi »quotidiana«, da je Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja u koju spada i franjevački samostan u Makarskoj sve do 1735. godine bila u sastavu velike Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Te godine se odijelila od Bosne Srebrene i postala samostalna provincija. Makarski je samostan još od XVI. st. služio kao odgojni zavod i zato su u njemu stalno djelovale škole bilo više bilo niže, a od 1736. bogoslovno učilište do 1999.

¹¹ Compendium musices 1549., Il cantore ecclesiastico 1713., Antiphonarium romanum 1649., Antiphonarium de sanctis ordinis minorum 1690., Graduale romanum de tempore et sanctis 1700., Manuale chorale 1742., Pontificale romanum 1596., Breviarium (glagolicom) 1791., Dvije velike rukopisne zbirke ispisane za franjevački samostan u Makarskoj u Veneciji kod Ioseph Maria Cordans 1744, i 1754 i dr.